

EN VARSLET KATASTROFE

Tommy Sørbø

Det nye Munchmuseet har blitt akkurat den estetiske katastrofen mange av oss forutså og advarte mot. Nå ser selv de tidligere tilhengerne av museet dette, og toer sine hender. Det samme skjer med det nye Nasjonalmuseet, der til og med arkitekten har fått kalde føtter og skylder på glasset i fasaden for ikke å ville vedkjennes seg den inhumane, mastodontiske klossen.

Mange milliarder brukt på en forsøpling av hovedstaden som fremtiden vil dømme oss hardt for. Hvem har ansvaret for dette? Juryen? Kritikerne? Arkitektene? Politikerne?

For sju år siden, da om vinnerutkastet til det nye Munch-museet, Lambda ble vist første gang, karakteriserte daværende varaordfører i Oslo Libe Rieber-Mohn prosjektet i Aftenposten på denne måten: "Ikke akkurat pent". Dermed ble det bråk. For "stygt" og "pent" hører ikke hjemme i fagfolkets vokabular. Den som hevder at et bygg er stygt eller pent har diskvalifisert seg selv. Da er man en useriøs synser. De eneste som snakker sånn er brukerne arkitekturen, folket.

Også i juryens begrunnelse for å gi Lambda førsteprisen var naturligvis stygt og pent unngått. En eneste gang i en tekst på ca seks boksider forekom ordet vakkert, men da handlet det ikke om bygget som sådan, men om konseptet.

I første omgang kan det virke litt rart. For det går knapt en dag uten at vi vurderer noe som stygt eller pent, om ikke annet så for oss selv: Et ansikt, en kropp, et klesplagg, en dialekt, et møbel, en bil, et musikkstykke, en film. I prinsippet kan nesten en hvilken som helst gjenstand eller fenomen underlegges en slik smaksdom. Men ikke et nytt Munch-museum når det gjøres av en politiker i Norges største avis.

Jeg tror det skyldes to forhold. For det første; mennesker med høy kulturell kapital har vennet seg til tanken om at utsagn om stygt og pent ikke handler om det som er stygt og pent, men om den som sier at noe er stygt eller pent. Den franske sosiologen Pierre Bordieus førti år gamle teori om smak som markør for sosial tilhørighet har nemlig selv blitt en markør for sosial tilhørighet. Kjenner du din Bordieu vet du at du har god smak. Kjenner du ham ikke tror du at du har god smak. Og det er i denne siste kategorien de i den første kategorien mener folk som er opptatt av stygt og pent hører hjemme.

Problemet deres, slik kulturfolket ser det, er at de har falsk bevissthet. Et gjennomsnittsmenneske som liker eller misliker et bygg, er nemlig ikke i stand til å begrunne sine preferanser. De har ingen argumenter, bare følelser. Og skulle det dukke opp noen argumenter er de som regel lette å avsløre som vikarierende. Det viser at stygt, pent er en ubrukelig målestokk for å vurdere arkitektur. Det som må til er en diskurs. En diskurs på fagfolkets premisser.

For det andre; arkitekturen har ikke lenger skjønnhet som mål. Med funksjonalismen på 1920-tallet beveget arkitekturen seg bort fra de skjønne kunster. En og annen funksjonalist kunne nok fremdeles finne på å bruke ordet vakkert om det de bygget,

men det var etter at byggverkets funksjonelle krav hadde blitt oppfylt. Og da dreide seg om en skjønnhet på et langt mer abstrakt og teoretisk nivå enn den sanselige og konkrete skjønnheten som tidligere hadde vært et mål i arkitekturen. På forbausende kort tid foregikk det et paradigmeskifte i arkitekturen, der skjønnhet som målestokk på kvalitet ble erstattet med sannhet. God arkitektur skulle ikke være vakker, men sann.

Og hva innebar så det? Jo, at byggverkets materialer og dets bærende konstruksjon, statikken, ikke skulle skjules, men vises fram. Et hus kunne ha så mye ornamenter, søyler, skulpturer og kapiteler som det bare ville, det ble ikke penere av den grunn. Ikke styggere heller. Det ble noe enda verre; det ble usant, feminint, falskt, umoralsk og løgnaktig. Rett og slett fordi slikt forhistorisk krimskrams strengt tatt ikke var praktisk nødvendig i forhold til det å skaffe folk tak over hodet, og fordi det bokstavelig talt dekket over byggets funksjonelle elementer. Elementer som funksjonalistene hadde definert som sannere, ærligere og viktigere enn de ornamentale.

Allerede i 1909 hadde den østerrikske arkitekten Adolf Loos vært inne på dette i sitt essay "Ornament og forbrytelse", der han stemplet ornamentet som noe barnslig, sykt og kriminelt. For Loos var tid penger, og han tenkte med gru på hvor mye bortkastet arbeid og ressurser som gikk med til å lage møbler, klær, hus og mat, hvor det var dynget på med all slags ufunksjonell pynt. Pepperkaker hørte med til hans eksempler. Loos hadde ikke noe i mot pepperkaker som sådan, men når de var formet som babyer i rustninger til hest, så sa han heller nei takk. Den slags vrøvl var han simpelthen for sivilisert til å kjøre i seg.

Loos var en mann etter funksjonalistenes hjerte, eller kanskje rettere sagt hjerne. Han var en av de første til å forstå at det menigmann oppfattet som pent, fint eller koselig egentlig var sentimentale, ja, irrasjonelle elementer, som ikke hørte hjemme i en sunn, rasjonell og fremtidsrettet arkitektur. Mange funksjonalister mente at den måten de bygget på verken var stil eller mote, men vitenskap tuftet på rasjonalitet og teknologi.

De iførte seg hvite laboratoriefrakker, telte mors skritt over kjøkkengulvet, hadde støv på hjernen og var besatte av tanken om at skjønnhet til syvende og sist var noe som kunne måles og veies. De ville, i pakt med tidens positivisme, heller fremstå som vitenskapsmenn enn som esteter. Og som vi vet; det gir ikke mening å bedømme sannhetsinnholdet i en vitenskapelig teori som stygg eller pen.

De fleste arkitekter smiler fremdeles overbærende når folk de bygger for snakker om hva de liker og ikke liker. Et resultat av det kan vi nå se i Porsgrunn, der en kirke flertallet av byens befolkning ikke ville ha, likevel reiser seg.

Lambdatilhengernes kritikk av sine motstandere i aviser og i kommentarfelt på nettet var typisk: I stedet for å gå inn i en diskusjon om estetiske kvaliteter, snakket de om hvor kunnskapsløse, useriøse og populistiske Lambdamotstanderne var. At de mangle kompetanse til å kunne vurdere et konkurranseutkast og at juryen tross alt besto av landets fremste eksperter. Kort sagt, hvis du mislikte Lambda eller annen samtidsarkitektur hadde det ikke noe med bygget å gjøre, men deg selv.

Bortsett fra postmodernistene på 1980-tallet har knapt noen utfordret dette nå over åtti år gamle paradigmet. Og det er kanskje ikke så rart, for funksjonalismens rasjonalisering av arkitekturen har vist seg som en svært effektiv strategi mot folkelig medvirkning til hvordan det offentlige rom skal se ut. Stygt og pent kan jo alle mene noe om, men hva som er funksjonelt og dermed sant, det må det fagfolk til for å kunne uttale seg om.

Hør for eksempel hva direktør og byggherre Eli Grimsby i "Kultur- og idrettsbygg sier om platene:

Inspirert av bølgene som kruser seg på vannet i fjorden i store og mindre bølgespill, skal panelene i eloksert, matt aluminium kruse seg rundt kunstopplevelsene i det 13 etasjers høye bygget. De buede panelene vil danne en egen rytme på bygningskroppen, der bølgemønster og grad av perforering varierer og gir spennende spill i form av lysere og mørkere fasade.

Fasaden til det nye museet vil i tillegg spille på lag med både det naturlige og kunstige lyset, og byggets arkitektoniske uttrykk kommer til å skifte gjennom hele døgnet, med årstidene og i forhold til hvilket perspektiv man ser det i"

Hva skal vi stole på, det vi ser, eller det som ekspertene forklare oss?